

Saksdokumenter:

KR 50.1/15 Reglement for Den norske kirkes lærenemnd

Videreføring av lærenemnda - høring

Sammendrag

Lærenemnd for Den norske kirke ble opprettet ved lov i 1987. I høringssvarene fra høringsdokumentet *Veivalg for fremtidig kirkeordning* gikk et flertall av høringsinstansene inn for at lærenemnda bør nedlegges. Flertallet var imidlertid samlet sett ikke veldig tydelig, og høringssvarene gav også flere forslag til videreføring av de anliggender lærenemnda er uttrykk for.

På dette grunnlag kan det være tjenlig å sende ut på en begrenset høring noen alternativer for videreføring av lærenemnda. Tre varianter er foreslått sendt ut på høring:

1. Bispemøtet fungerer som formelt læreorgan. I saker der Bispemøtet behandler en læreklage, bør representanter for anklagede ha anledning til å følge forhandlingene, evt. med talerett.
2. Bispemøtet, i de tilfelle det fungerer som læreorgan, blir styrket med fagpersoner, evt. andre, som kan være valgt ut av Bispemøtet selv, eller av andre.
3. Den norske kirke oppretter et Teologisk råd for Den norske kirke, som også kan behandle lærespørsmål knyttet til personalsaker. Et slikt teologisk råd kan bestå av et fastsatt antall biskoper, i tillegg til teologisk ekspertise, og evt. lekfolk, valgt av Kirkemøtet.

Det er lagt ved forslag til regelverk knyttet til de tre alternativene.

Forslag til vedtak

Kirkerådet takker for orienteringen om Lærenemnd for Den norske kirke, og sender forslaget ut på begrenset høring.

Saksorientering

1. Bakgrunn

Den norske kirkes læremessige grunnlag er i dag (fremdeles) formelt forankret i Kristian Vs Norske lov, hvor det heter

«Den Religion skal i Kongens Riger og Lande aleene tilstædis, som overeens kommer med det Hellige Bibelske skrift, de Apostoliske, Nicænske og Athanasii Symbolis, og den Uforandrede Aar et tusind fem hundre og tredive overgivne Augsburgske Bekiendelse, og Lutheri liden Cathecismo»

Så lenge statskirkeordningen besto, var det opp til Kongen, ifølge Gr.l. §16, som i siste instans hadde ansvar for å påse at læren ble overholdt. Dette er grunnlaget for opprettelsen av dagens lærenemnd. Selv om Grunnloven nå er endret, er lærenemnda fortsatt forankret i Kirkelovens § 27, men Kulturdepartementet har foreslått å endre denne bestemmelsen i forbindelse med de foreslåtte lovendringene i 2017. Endringen av selve læregrunnlaget vil etter planen bli stående til 2020, når Den norske kirke selv har vedtatt sitt læremessige grunnlag.

Selv om lovforankringene altså vil endre seg innen kort tid, vil selve læregrunnlaget etter alt å dømme forbli uendret. Alle kirkelige ansatte, samt alle kirkelige organer er forpliktet på dette grunnlaget. Det vil derfor fortsatt være behov for å foreta tolkninger og bedømmelser av hva som er i overensstemmelse med Den norske kirkes lære. Begrepet lære er av Asheim-utvalget formulert som «den språklige og tankemessige utforming av troens innhold». Utvalget understreker at det er «det *fundamentale* trosinnhold det dreier seg om». Dette presiseres videre: «Når utvalget i denne innstilling taler om *læren*, er det i betydningen de grunnleggende spørsmål i sentrum av kirkens tro.»

Denne forståelsen av lærespørsmål som de fundamentale spørsmål i troen, ligger til grunn for hvordan dagens lærenemnd ble begrunnet og tilrettelagt. Det vil også være den tjenlige måten å forstå begrepet «lærespørsmål»

1.1. Grunnlaget for kristen lære

Utgangspunktet og grunnlaget for den kristne kirke er evangeliet om Jesus Kristus. Den kristne lære er et evangelium – et godt budskap – det er det som gir læren dens særpreg. Hva evangeliet innebærer er gitt oss i Den hellige skrift, Bibelen, på en slik måte at det er enhver gitt å kunne gripe det i tro. Men evangeliet kan nettopp bare gripes i *tro*. Det er ikke en teoretisk størrelse som man kan forholde seg likegyldig til, men et budskap som griper avgjørende inn i livet. Martin Luthers store gjenoppdagelse, og kjernen i evangelisk-luthersk kristendom, er evangeliet om rettferdiggjørelse ved troen på Kristus. Når Luther i et kjent slagord proklamerte Den hellige skrift som eneste norm for kirken, må det settes i sammenheng nettopp med denne tesen. Inge Lønnings doktoravhandling *Kanon im kanon* argumenterer for at det som er normen dermed hverken kan løsrives fra eller er identisk med Det nye testamente. Den kan finnes som en kontinuerlig fortolkning av tekstene i bekjennelse

og forkynnelse, som utløser Guds frigjørende handling her og nå.¹ Derfor er bibelstudier alltid kjernepunkt for lutherske kirker. Det er alle kristnes rett og plikt å la troen preges av og prøves på Skriften.

Et sentralt kjennetegn ved den lutherske reformasjon er også at det ikke finnes noen instans som endegyldig kan uttale hva som er rett lære, på linje med f.eks. læreembetet i den romersk-katolske kirke. Det henger nært sammen med tilliten til Skriftens egen klarhet. Dette fikk betydning for kirkeforståelsen. I stedet for en hierarkisk kirkeforståelse, med et geistlig embete som formidler av frelsen, understreker reformatorene fellesskapet. Kirken er de helliges forsamling, der evangeliet læres rent og sakramentene deles ut rett. (Confessio Augustana art. 7). Kirken som institusjon blir dermed forstått instrumentelt, som et middel til nådemiddelforvaltningen.

Dette betyr ikke at kirken er uten en felles veiledning om hva som er rett lære. Troen må formuleres i ord og gis en innholdsmessig form. Kristen lære kommer i første rekke til uttrykk gjennom forkynnelsen, i det forkynte evangeliet. Dette viser seg allerede i Det nye testamente. I paulinske skrifter brukes begrepet «overlevering» i sammenheng med forkynnelse/bekjennelse av evangeliet, d.v.s. av læren (Se f.eks. Rom 6,17; Rom 16,17; og særlig 1. Kor 15,3-5). Her finnes korte bekjennelser som innholdsmessig kan sies å formulere lære. Nært sammenfattet med dette er også den kristne menighetens fortsatte bekjennelse i gudstjenesten, i form av bønner og hymner. Menighetens mottakelse av og bekjennelse til det forkynte evangeliet går som en levende strøm gjennom alle kirkens århundrer.

Også de tre oldkirkelige trosbekjennelsene² er på forskjellig vis nær knyttet opp til gudstjenesten. Disse bekjennelsene må i dag også ses på som formuleringer av den felles kristne bekjennelse, som Den norske kirke deler med alle de historiske kirkesamfunn.

De historisk gitte skriftene fra reformasjonstiden har også sin begrunnelse som bekjennesskrifter i overbevisningen om at de formulerer det som er den universelle (også kalt katolske) kristne tro. De er i første rekke preget av det som positivt sett kan si er umistelig for å kunne gi uttrykk for denne felles tro.

Som nevnt over kommer læren først og fremst til uttrykk gjennom nådemiddelforvaltningen, og spesielt i forkynnelsen. Det må også understrekes at kirkelæren fremfor å betraktes som et antall lærepunkter, i hovedsak er et spørsmål om lærens *kvalitative* innhold. Den kan bare forstås som en organisk størrelse hvor alt henger sammen, og alt til syvende og sist henger sammen med samme sak: Troen på Gud som har åpenbart seg i Jesus Kristus og ved Den hellige ånd møter oss i nådemidlene. Hvordan dette skal fortolkes i de enkelte tilfeller kan på den ene side, etter sakens natur, ikke være endelig gitt. Derfor er utdanning og skriftgransking en så viktig del av luthersk kirketradisjon, og kirken må være beredt på å leve med ulike tolkninger av læren, som kan virke innbyrdes selvmotsigende. På den annen side er

¹ Norsk biografisk leksikon: «Inge Lønning»

² Den apostoliske trosbekjennelse (nåværende versjon fra 700-tallet, men den nesten identiske «romerske bekjennelse er kjent fra 200-tallet, og ble brukt i tilknytning til dåp) den nikenske trosbekjennelse fra 325, med noen senere justeringer 381, og den athanasianske trosbekjennelse, fra ca. år 500.

kirkens lære, slik den er definert over, uforanderlig og gitt en gang for alle. Poenget er at forkynnelsen ikke fjerner seg fra Kristus-vitnesbyrdet. Først når Skriftens Kristus-vitnesbyrd vedvarende og autoritativt underslås kan det være aktuelt å snakke om vrang lære. Dette kan det imidlertid i gitte situasjoner være behov for å avklare.

1.2. Forvaltning av lærespørsmål etter reformasjonen

Reformatorene hadde et ønske om å videreføre de deler av kirkeordningen som ikke ble oppfattet å være i strid med evangeliet. De videreførte derfor også en tilsynstjeneste ikke som et læreembete, men ved at noen prester fikk et spesielt ansvar for å drive tilsyn og å verne om læren. Disse fikk tittelen superintendenter, senere ble i norsk/dansk sammenheng bispetittelen gjeninnført. I prinsippet var det likevel hele kirken/menigheten som hadde det øverste ansvar også for læren. Dette ansvaret ble imidlertid i økende grad overtatt av kongen på vegne av folket. Som en følge av den politiske strid i reformasjonsårhundret ble det bestemt å innføre prinsippet «cuius regio eius religio», d.v.s. den religion fyrsten hadde, ble også påbudt for hans undersåtter. På protestantisk side førte dette til en fullstendig sammensmelting av kirke og folk. Som følge av sin rolle som statens leder ble kongen også den øverste representanten for menigheten. Analogien var at slik en husfar talte på vegne av hele sin husstand, kunne også kongen tale på vegne av sine undersåtter. I den egenskapen grep kongen jevnlig inn i indrekirkelige spørsmål, også i saker som berørte lærespørsmål. Det gir derfor ingen mening i denne perioden å skille mellom statlig og kirkelig myndighet. Begge hadde sitt utspring i fyrstemakten. Tankegangen ble videreført med Grunnloven i 1814, og det var først fra og med dissenterloven i 1845 at man kan skimte konturene av en sekulær stat og dermed en kirke atskilt fra staten.

Den langsomme tilpasningen til en ny tankegang blir illustrert ved statens behandling av kirkesaker. I Gr.l. § 16 het det tidligere: «Kongen (...) paaser, at religionens offentlige Lærere følger de dem foreskrevne Normer.» Denne myndighet ble i det alt vesentlige forvaltet av kirkedepartementet, men fra slutten av det 19. århundre er det en tydelig utvikling i forvaltningspraksis, hvor departementet i stigende grad benyttet seg av råd fra biskopene, og etter hvert de teologiske fakultetene, i saker som handlet om bedømmelse av læresaker og påstander om vranglære. En gjennomgang av en del slike saker fra det 20. århundre viser at det for departementet fremsto stadig tydeligere som en praksis at departementet selv ikke kunne foreta noen teologisk vurdering i forvaltning av læresaker, men at det var dets oppgave å innhente teologiske synspunkter fra kompetent hold, og i sin forvaltning sørge for at ulike teologiske retninger fikk plass i kirken. Et gjennombrudd for denne praksis kom med Schjelderup-saken på 1950-tallet, som også ble behandlet i Stortinget.

Etter Schjelderup-saken var den neste læresaken som fikk stor offentlig oppmerksomhet tilsetting av Helge Hognestad som kallskapellan i Høvik menighet i 1980. Hognestad var eneste søker til stillingen, men på bakgrunn av hans teologiske syn, kunne hverken prost eller biskop anbefale at han ble tilsatt. Kirkedepartementet sendte da saken til en vurdering til alle biskopene, samt de teologiske fakultetene. Svaret fra samtlige var kritisk til Hognestads teologi. Samtlige biskoper fant, eksplisitt eller implisitt, Hognestad uskikket til stillingen. Det samme gjorde Menighetsfakultetet. Teologisk fakultet fant at Hognestad ikke var uskikket til prestedtjeneste, men ville ikke kommentere den aktuelle saken. På dette, må man

kunne si, spinkle grunnlag, kunne departementet dermed konkludere med at det var forskjellige syn i kirken, og Hognestad ble tilsatt.

Hognestad-saken skapte intens offentlig debatt, og skarp kritikk fra kirkelig hold, med krav om at kirkens egne organer selv måtte kunne bestemme i læresaker av denne typen. Saken falt i tid sammen med Stortingsmelding 40 *Om stat og kirke*, og et av forslagene i meldingen var at det bør utredes grundigere hvordan lærespørsmål blir behandlet i Den norske kirke. Det vises til den uklarhet og uro som oppstår i behandlingen av lærespørsmål, og at problemstillingene i liten grad er utredet på kirkelig hold. Stortingsmeldingen foreslår derfor en egen kirkelig utredning av prosedyrene for behandling av læresaker i kirken, der kirkelige organer selv foretar oppnevningen. Forslaget blir videreført i stortingsbehandlingen. I november 1981 oppnevnte så Bispemøtet og Kirkerådet i fellesskap et utvalg under ledelse av professor Ivar Asheim, som skulle utrede saken. Utvalget fikk som mandat å klarlegge hva som kommer inn under betegnelsen lærespørsmål i kirken, og utarbeide forslag til saksprosedyre for behandling av lærespørsmål. Dette er nærmere utdypet til forståelsen av kirkens læregrunnlag i Skrift og bekjennelse, kirkelige medarbeideres tjeneste og forpliktelse på lære og liv, kirkens ordninger og liturgier, deltakelse i det økumeniske fellesskap og utfordringer på det sosial-etiske området.

Utvalget la frem sitt resultat i juli 1985, i form av NOU 1985:21, med tittelen *Den norske kirke og læren*. Den hadde en grundig gjennomgang av hva lære betyr i denne sammenheng, og hvordan den kan bedømmes. Det sentrale forslaget i utredningen er forslaget om å opprette et nytt organ for behandling av læresaker. Flertallet i utvalget ville kalle organet Den norske kirkes lærenemnd. Forslaget bygger på en betraktning av at ingen eksisterende organ i kirken fylte alle de krav man mente burde være til stede for god behandling av læresaker. Et viktig punkt i resonnementet var at i en luthersk kirke må både representanter for det kirkelige embete og representanter for lekfolket delta i en bedømmelse av læren. Flertallet foreslo derfor at lærenemnda burde bestå av samtlige biskoper, én representant for hver av de tre teologiske fakultetene, samt seks medlemmer utpekt av Kirkemøtet, hvorav to skulle være teologisk sakkyndige og seks lekfolk. Det nye læreorganet ble foreslått bare å skulle behandle lærespørsmål «av særlig tungtveiende art, med sentral betydning for kirken som helhet.» Man så med andre ord ikke for seg et organ som fikk mange saker til behandling, og det ble satt høye skranker for å ta opp en sak. Bare biskopene og Kongen kunne reise sak for nemnda. I saker der en biskop ble stevnet skulle bare Kongen kunne reise sak.

Asheim-utvalgets utredning ble deretter sendt på høring, og fremmet for Stortinget våren 1987. Der ble det vedtatt som en del av kirkeordningsloven, uten endringer i forhold til Asheim-utvalgets forslag. Nærmere forskrifter om nemnda ble gitt ved kgl. Res. 19.2.1988. Bestemmelsen om lærenemnd ble senere tatt inn i kirkeloven § 27. Denne ble endret i 2012, slik at Kirkerådet nå kan reise sak på lik linje med Kongen.

2. Lærenemndas virksomhet

Som nevnt over tok Asheim-utvalget til orde for at det skulle være en høy terskel for å behandle en sak i lærenemnda. Siden nemnda ble opprettet er da bare to saker ført frem til vedtak. To andre saker ble også fremmet: Hamar biskop bad i 1998 om en uttalelse knyttet til at presten Siri Sunde hadde inngått partnerskap. Denne saken ble ikke ansett for å ha tilstrekkelig prinsipiell tyngde, og ble derfor avvist av nemnda. I

desember 1999 fremmet Kongen ved kgl.res. en sak for å klargjøre om Helge Hognestad kunne få tilbake presterettighetene, som han tidligere hadde frasagt seg. Lærenemnda besluttet å behandle saken, men den ble avbrutt allerede i mars 2000, som en følge av regjeringsskiftet.

Begge de to sakene der vedtak ble fattet, har omhandlet spørsmålet om homofilt samliv. Biskop Sigurd Osberg fremmet i mai 1998 en sak for nemnda på bakgrunn av at prost i Larvik Asle Dingstad hadde brutt gudstjenestefellesskapet med biskopen og fraskrevet seg tilsyn, etter at Osberg hadde sagt ja til homofilt samliv. Denne saken var i utgangspunktet en forvaltnings sak, og det var etter en grundig drøfting at lærenemnda vedtok å realitetsbehandle den. Slik saken var fremmet kunne nemnda ikke vurdere Osbergs syn som sådan, men kun hvorvidt Dingstad hadde anledning til å påberope seg at biskopen lærte i strid med evangeliet, jf Confessio Augustana VII og XXVIII. Et flertall av medlemmene (18 av 20) mente det ikke var tilfelle, mens et mindretall på to mente at prost Dingstad ikke kunne bebreides sin opptreden. Mest oppsiktsvekkende var kanskje at i dette mindretallet var også Bispemøtets preses, biskop i Møre Odd Bondevik.

Delvis i forlengelse av foregående sak, bad Odd Bondevik i august 2002 lærenemnda om en nærmere læremessig avklaring av homofilisaken. Han viste til at representanter for ulike syn påberoper seg Skriftens autoritet for å begrunne sitt syn. Han ønsket derfor en avklaring av skriftbruken og skriftforståelsen i saken, og pekte dessuten på uklarheten om synet på menneskeverdet.

Lærenemnda vedtok å behandle saken, og kom 20. januar 2006 med uttalelsen *Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilispørsmålet.*

Konklusjonene i denne uttalelsen viste at Lærenemnda var delt nøyaktig på midten i hovedspørsmålet om aksept eller ikke av homofilt samliv. 10 medlemmer mente at homofilt samliv var akseptabelt ut fra deres skriftsyn og forståelse av Skriften, mens 10 andre medlemmer kom til motsatt konklusjon. Uttalelsen avslørte også en relativt dyp splittelse i nemnda, og selv om begge parter var enige om at homofilispørsmålet ikke var av en slik karakter at den splittet kirken, var den ene parten svært nær å si dette da de pekte på «at det i kirken finnes to syn som er uforenlige, og at ikke begge kan være retningsgivende for kirkens lære, ordninger og liturgi.».

Saken ble omfattet med stor offentlig interesse, og sterkt debattert i etterkant. Kirkerådet laget også et hefte med nemndas konklusjoner, som ble sendt til alle landets menigheter med mulighet for drøfting.

3. Lærenemnda i tilknytning til drøftelsene av ny kirkeordning.

Spørsmålet om Lærenemndas fremtidige rolle i en ny kirkeordning har vært berørt, men ikke inngående drøftet i de ulike dokumentene som har behandlet ny kirkeordning. I innstillingen «*Samme kirke, ny ordning*» fra 2002 blir det fastslått at Lærenemnda i hovedsak fortsatt bør ha samme plass og mandat i den kirkelige struktur. Det foreslås at Kirkemøtet kan overta Kongens rolle i forhold til å reise læresak mot en biskop. Innstillingen antyder også en noe mer aktiv rolle for Lærenemnda, ved at det foreslås at Kirkemøtet i større grad kan legge store og vanskelige saker frem for forberedelser i nemnda. Innstillingen foreslår også at Bispemøtet eller en biskop kan anke kirkemøtevedtak inn for Lærenemnda. Dette forslaget er neppe relevant under dagens forretningsorden for Kirkemøtet.

I utredningen *Kjent inventar i nytt hus* ble spørsmålet om lærenemnd kort omtalt. Lærenemnda foreslås her nedlagt, med begrunnelse hovedsakelig i at Kirkemøtet med en ny kirkeordning vil få et selvstendig ansvar for læresaker, på linje med det ansvaret som tidligere lå hos Kongen. Utredningen påpeker at i etterkant av at lærenemnda ble opprettet, er forholdet mellom Bispemøtets og Kirkemøtets myndighet regulert i bestemmelser fattet av både Kirkemøtet og Bispemøtet. I stedet for en fast lærenemnd foreslår utredningen at både Kirkemøtet og Bispemøtet kan vedta en passende behandlingsform, f.eks. opprette ad hoc-utvalg, for enkeltsaker. I personalsaker, der det er av betydning å få en rask avklaring, foreslår utvalget at også Kirkerådet kan oppnevne slike utvalg, i medhold av reglene for delegasjon. Utvalget peker også på at i opprettelsen av slike utvalg kan det være verdifullt å følge de prinsippene for sammensetting som gjelder for lærenemnda, altså med en blanding av bispeembetet, teologiske eksperter og valgte lekpersoner. Utredningen foreslår også en grundigere drøfting av hvordan man i fremtiden bør vurdere og behandle læresaker.

Spørsmålet om lærenemnda ble også kort berørt i Kulturdepartementets høring høsten 2014, *Staten og Den norske kirke – et tydelig skille*. Departementets utgangspunkt er at det etter en overføring av arbeidsgiveransvaret til et kirkelig rettssubjekt, endres grunnlaget for en lærenemnd. Det fremholdes at lærenemnda i hovedsak er begrunnet i og knyttet til kirkelige tjenestesaker og tilsettingssaker som har læremessige implikasjoner og der Kongen og departementet utøver arbeidsgivermyndigheten. § 27 i Kirkeloven foreslås derfor opphevet, og departementet foreslår at det overlates til Kirkemøtet å bestemme om Lærenemnda skal videreføres. Dette fikk tilnærmet full oppslutning i høringen, blant de som uttalte seg om spørsmålet.

4. Høringen om Veivalg for en fremtidig kirkeordning

Kirkerådets høring *Veivalg for fremtidig kirkeordning* berører spørsmålet om Lærenemndas fremtid. Her oppsummeres de to sist omtalte dokumentene og det gis argumenter både for og imot en oppheving av Lærenemnda. Et flertall i Kirkerådet gir foreløpig råd som er i tråd med *kjent inventar i nytt hus*; at oppgavene til Lærenemnda i fremtiden ivaretas av Kirkemøtet. Deretter stilles følgende høringsspørsmål: «Bør ordningen med en egen lærenemnd fortsette, og hvilken funksjon vil en slik nemnd i så fall ha.

Kirkerådets foreløpige vurdering:

A: Et flertall i Kirkerådet mener oppgavene som i dag er lagt til Den norske kirkes lærenemnd for fremtiden bør ivaretas av Bispemøtet.

B: Et mindretall i Kirkerådet mener Den norske kirkes lærenemnd bør videreføres som et sentralkirkelig organ med samme funksjoner som i dag.

På denne bakgrunn, ba Kirkerådet høringsinstansene om å svare på følgende spørsmål:

- 2. Bør ordningen med en egen lærenemnd videreføres, og hvilken funksjon skal en slik nemnd i så fall ha?**

4.1. Høringsinstansenes syn

Spørsmål 25					
Bør ordningen med en egen lærenemnd videreføres, og hvilken funksjon skal en slik nemnd i så fall ha?	A=Bispemøtet	B=Lærenemnd	Kommentar	Ikke svart	Totalt
Menighetsråd	169	134	3	197	503
Ettsoknsråd	25	32	2	36	95
Kirkelige fellesråd	78	42	9	40	169
Totalt	272	208	14	273	767
Totalt prosent	35 %	27 %	2 %	36 %	100 %
Totalt av de som har svart	55 %	42 %	3 %		100 %
Biskoper og bispedømmeråd	18	1	0	0	19
Prosent biskoper og BDR	95 %	5 %	0 %	0 %	100 %

Det er bare 64 prosent av menighetsrådene og de kirkelige fellesrådene som uttaler seg i spørsmålet. Av disse er det 55 prosent som går inn for at oppgavene som i dag er lagt til Den norske kirkes lærenemnd for fremtiden bør ivaretas av Bispemøtet. Biskopene og bispedømmerådene, med unntak av et flertall i Agder og Telemark bispedømmeråd, deler denne vurderingen.

Borg biskop og bispedømmeråd uttaler:

«Borg biskop og bispedømmeråd mener at ordningen med lærenemnd kan avvikles fordi det tilligger biskopene og Bispemøtet å ha læreansvar i kirken. Bispemøtet kan selv innhente den nødvendige ekspertise for å ta læremessige avgjørelser.»

Vurdering: Den norske kirkes lærenemnd har etter gjeldende regler 21 medlemmer. Fordelen med dagens nemnd er at den – på papiret - både involverer fagteologisk ekspertise og det allmenne prestedømmet, som medansvarlig for læreavgjørelser i kirken. Ulempen er at lærenemnda er svært tungrodd og kostbar å sette i funksjon og drifte. Dette har ført til at det sjelden reises sak for lærenemnda, og erfaringene fra siste nemndbehandling har ført til at den nå i praksis er «sovende». Ved å overlate Lærenemnda sine oppgaver

til Bispemøtet vil man – i tillegg til det prinsipielle anliggendet at læreansvaret i kirken tilligger biskopene - få en stående og mer funksjonell lærenemnd som kan utgjøre et kompetansemessig tyngdepunkt i den sentralkirkelige struktur og sikre en kvalifisert og helhetlig teologisk gjennomtenkning av viktige sakskomplekser med læreimplikasjoner. Bispemøtet kan selv sørge for at det alminnelige prestedømmet og fagteologisk ekspertise får komme direkte til orde i saksbehandlingen. Bispemøtet bør, etter nærmere regler, suppleres med slike representanter når den fungerer som lærenemnd.»

Flere av høringsinstansene som går inn for å avvikle lærenemnda og overføre oppgavene til Bispemøtet, understreker at Bispemøtet bør involvere teologisk fagkompetanse i utredning av lærenemndssaker. Møre bispedømmeråd uttaler for eksempel at:

«Det bør vurderes om det i nærmere bestemmelser bør gå frem at bispemøtet i utredning av saker av nemndskarakter også trekker veksler på lærestedenes og annen ekstern teologisk kompetanse.»

Noen instanser understreker også at «Bispemøtet forutsettes å kunne sette ned utvalg med særskilt kompetanse etter behov i saker som innebærer lærespørsmål» (Nord-Hålogaland biskop).

Sør-Hålogaland bispedømmeråd mener «det bør utarbeides egne retningslinjer for prosedyrer og behandling av læresaker som har en slik betydning at de behandles som særskilte læresaker».

42 prosent av menighetsrådene og de kirkelige fellesrådene som har uttalt seg i spørsmålet, går inn for en videreføring av lærenemnda. I tillegg er det 3 prosent som har andre kommentarer til spørsmålet.

Ingen av de tre teologiske fakultetene går inn for en videreføring av Den norske kirkes lærenemnd som i dag. Det teologiske Menighetsfakultet uttalte at:

«MF mener det bør etableres en teologisk nemnd, oppnevnt av Kirkemøtet, som også har funksjonen som Den norske kirkes lærenemnd.

Vurdering: Den norske kirkes lærenemnd har etter gjeldende regler 21 medlemmer. Fordelen med dagens nemnd er at den både involverer fagteologisk ekspertise og det allmenne prestedømmet som medansvarlig for læreavgjørelser i kirken. Ulempen er at lærenemnda er svært tungrodd og kostbar å sette i funksjon og drifte. Dette har ført til at det sjelden reises sak for lærenemnda. Å overlate oppgavene som Lærenemnda har til Bispemøtet har som ulempe at den fagteologiske ekspertise og et lekmannsskjønn ikke får komme direkte til orde i saksbehandlingen. Det kan være problematisk i det

tilfelle der en læresak vil bli reist mot en av biskopene. MF anbefaler at man etablerer en teologisk nemnd for Den norske kirke, (ikke som nå: under Mellomkirkelig råd). En slik nemnd kan for eksempel bestå av fire biskoper oppnevnt av Bispemøtet, fire teologisk sakkyndige og fire leke medlemmer oppnevnt av Kirkemøtet.»

Teologisk fakultet ved Universitetet i Oslo uttalte:

«Etter fakultetets mening har Lærenemnda ikke fungert særlig godt, og man ser ikke behovet for at denne videreføres i en framtidig kirkeordning. Bispemøtet bør derimot overta Lærenemndas oppgave. Her mener fakultetet at samlivsetisk utvalg, nedsatt av Bispemøtet i 2009 for å gi en bred og helhetlig framstilling av samlivsetiske problemstillinger, kan tjene som et godt eksempel på hvordan spørsmål av læremessig karakter kan behandles.»

Misjonshøgskolen gav også uttrykk for at Den norske kirkes lærenemnd ikke bør videreføres, og uttalte at

«Dersom det er behov for læremessig rådgivende organer som har en bredere sammensetning enn Bispemøtet, kan dette nedsettes ved behov, enten av Bispemøtet selv, av Kirkerådet eller av Kirkemøtet»

Bispemøtets uttalelse anbefaler å støtte Kirkerådets flertallsforslag om å overføre til Bispemøtet de oppgavene som i dag er lagt til lærenemnda.

Det er imidlertid også noen instanser som argumenterer for å videreføre lærenemnda. Diakonhjemmet Høgskole uttaler f.eks. følgende:

«Diakonhjemmet Høgskole er av den oppfatning at det er tjenlig å opprettholde ordningen med en egen lærenemnd, der biskopene sammen med andre fagfolk uttaler seg ved spesielt tungtveiende læresaker. En slik ordning kan bidra til en konstruktiv synergi mellom kirkens ordinerte ledelse og fagfolk når kirken skal ta stilling til særskilt vanskelige spørsmål»

Også Kirkelig utdanningscenter i Nord støtter dette.

Både Presteforeningen og KA mener Den norske kirkes lærenemnd bør videreføres. Presteforeningen uttaler:

«Presteforeningen mener Lærenemnda bør bestå med samme mandat og sammensetning som i dag. Presteforeningen deler oppfatningen i NOU 1985:21 *Den norske kirke og læren* om at ansvaret for lærespørsmål er gitt kirken som helhet, men at biskopene gjennom sitt preke- og tilsynsembete har et særskilt ansvar for læren. Ut fra dette mener Presteforeningen at det også i

læresaker må være et samvirke mellom den vigslede tjeneste med Ord og sakrament, i dette tilfelle tilsynstjenesten, og det allmenne prestedømmet. Sammensetningen med biskopene som et flertall i nemnda, supplert med teologisk sakkyndige og lekfolk oppnevnt av Kirkemøte ivaretar dette på en god måte.»

KA uttaler at:

«Det er ønskelig å videreføre den praksis som er etablert i Den norske kirke med en egen lærenemnd der leke representanter og teologiske sakkyndige inngår sammen med biskopene i behandlingen av lærespørsmål.

KA ønsker samtidig å opprettholde den vurdering av hva som er viktige lærespørsmål i dag hos lærenemnda, slik det er uttrykt i forskrift om Den norske kirkes lærenemnd § 7-2 «Læresak kan bare reises i saker som gjelder særlig tungtveiende spørsmål der det aktuelle læretema er av alvorlig og vidtrekkende karakter.»

Det Norske Diakonforbund ønsker også å videreføre Lærenemnda.

Fagforbundet og Delta er opptatt av at arbeidstakernes rettigheter ivaretas ved lærebehandling. Fagforbundet uttaler at «det viktigste her er at de det reises sak mot må få sine rettigheter ivaretatt». Delta uttaler at:

«Delta tar ikke stilling til om en egen lærenemnd bør videreføres, men vil peke på viktighetene at arbeidstakernes (i praksis prestenes) rettigheter ivaretas dersom det reises sak mot enkeltpersoner.»

Lødingen kirkelige fellesråd foreslo en litt annen løsning:

«Vi synes Bispemøtet, utvidet med en representant for hvert av de teologiske og diakonale lærestedene, bør være lærenemnd»

Karasjok menighetsråd/kirkelige fellesråd gav uttrykk for at de «støtter en ordning midt imellom, lærenemnda bør bestå av bispemøtet og teologisk sakkyndige, men med færre medlemmer».

5. Læreansvar i Den norske kirke

Som nevnt ovenfor, er bestemmelse av læren i luthersk forståelse direkte knyttet til forkynnelsen av evangeliet, slik det er utlagt i Den hellige skrift, og til bruken av sakramentene, dåp og nattverd. Det er i første rekke gjennom utleggelsen av evangeliet og tilretteleggelsen av forholdet mellom lov og evangelium, og gjennom utdelingen av sakramentene at læren blir utfoldet. Læren kommer med andre ord primært frem i tilknytning til gudstjenesten og annen offentlig forkynnelsen. Det er dermed de ordinerte medarbeideres rolle og oppgaver i gudstjenesten som er grunnlaget for deres spesielle ansvar for læren og sentrale rolle i lærebedømmelsen. I

oldkirken var det biskopen som ledet menighetens gudstjeneste. Denne rollen gled nokså tidlig over til den enkelte menighetsprest, men biskopenes opprinnelige lederrolle kommer fortsatt til syne ved at biskopene har et spesielt ansvar for å verne om læren (d.v.s. verne om evangeliet). Samtidig har alle troende etter luthersk tenkning myndighet og ansvar for læren, med grunnlag i det allmenne prestedømme. De kirkelige eller apostoliske fullmakter er gitt til kirken som helhet, og tilhører dermed alle døpte, og det er blant og på vegne av disse at noen er valgt ut til en særlig tjeneste. Dette kommer til uttrykk i det læreansvaret som er lagt på de ulike stillinger og organer i Den norske kirke.

Det blir i noen sammenhenger fremholdt at begrepet «det allmenne prestedømme» betegner en åndelig størrelse, som utgjør alle som er døpt og lever troens liv. Denne størrelsen er ikke identisk med den ytre kirkeorganisasjon. I den sammenheng det her er snakk om, vil det likevel aldri kunne være snakk om andre kriterier for valgbarhet enn at man er døpt medlem av Den norske kirke. Forpliktelsen for dem som deltar i menighetsmøter og blir valgt inn i rådsorganer er knyttet til kirkeloven § 28 (se nedenfor).

5.1. Læreansvar for vigslede stillinger

Den vigslede eller ordinerte tjenesten (tidligere også kalt det kirkelige embete), har i vår kirke tradisjonelt vært identisk med prestedtjenesten. I de senere år er tenkningen knyttet til tjeneste og vigsling som kjent utvidet, slik at den nå også betegner diakon- og kateket- og kantortjenesten. Som vigslede medarbeidere står disse medarbeiderne under tilsyn av biskopen og er underlagt en særlig forpliktelse på kirkens læremessige grunnlag (Jf BM 3/10). Det må tilføyes at også diakonimedarbeidere, menighetspedagoger og organister som ikke er vigslet også har et læreansvar knyttet til stillingens egenart, men ikke på samme selvstendige grunnlag, og heller ikke med et særskilt tilsyn på linje med vigslede medarbeidere.

Prestenes læreansvar kommer tydeligst til uttrykk i ordinasjonsløftet. Her lover den vordende prest «å forkynne Guds ord klart og rent, som det er gitt oss i Den hellige skrift og som vår kirke vitner om det i sin bekjennelse». Dette må sees på ikke bare som en personlig moralsk forpliktelse, men også en tjenesteplikt i tjenestemannslovens forstand. Ordinasjonsløftet viser også at prestens læremessige ansvar primært er knyttet til gudstjenesten, med forkynnelse og sakramentsforvaltning.

Tilsvarende formuleringer kommer også frem i vigslingsløftet for kateketer og diakoner. De lover å henholdsvis i forkynnelse og undervisning legger frem Guds ord klart og rent og i vitnesbyrd og sjelesorg legger frem Guds ord klart og rent. Resten av formuleringen er identisk med ordinasjonsløftet for prester.

Dette blir også videreført i tjenesteordningene. For menighetsprester, der det står: «Presten skal forvalte Ord og sakrament slik at kristen tro og kristent liv fremmes i menighetene». Dette er nærmere definert som plikt til å holde gudstjenester, drive trosopplæring, utøve sjelesorg og ellers drive forkynnelse og annet menighetsbyggende arbeid. Alle disse oppgavene må prinsipielt kunne sies å være en utfoldelse av læren, i ulike sammenhenger.

5.2. Læreansvar for biskoper

Ansvar for og tilsyn med læren utgjør en vesentlig del av biskopens tjeneste, så vel som begrunnelsen for bispeembetet i en luthersk sammenheng. Dette ansvaret utøves både i møte med menighetene som fellesskap, og i særlig grad i møte med bispedømmets prester og andre vigslede medarbeidere.

5.2.1. Visitas

Møte med menigheten skjer formelt sett i første rekke ved visitas. Læretilsynet kommer tydelig til uttrykk i visitasreglementet for Den norske kirke, som ble fastlagt av Bispemøtet i 2012. Her heter det i § 1: «En bispevisitas er et institusjonalisert og rettslig ordnet besøk av biskopen i ett eller flere sokn i den hensikt å utøve kirkelig tilsyn. (...) Sammen med menighetsråd og ansatte skal biskopen under visitasen gå inn i et felles arbeid for å prøve menighetslivet på Guds ord og vår kirkes bekjennelse.

Visitasen hadde tidligere et sterkere preg av kontroll, særlig med prestens embetsførsel, enn i dag. Både forkynnelse og undervisning ble i større grad gjenstand for overhøring, og visitasene var (i alle fall på papiret) hyppigere enn i dag, hvor det foreskrives minst hvert 8. år. I dagens reglement heter det: «Formålet med visitasen er å støtte, inspirere og veilede menigheter og ansatte, og å gjøre kirkens nærvær synlig i lokalsamfunnet». I en tid med stor utvikling både i samfunnet som sådan og innad i kirken, vil visitasen trolig ha en økende betydning som en mulighet til å ivareta det Asheim-utvalget kaller læreomsorg: å reflektere over hvordan de ulike virksomheter og planer i den enkelte menighet samsvarer med kirkens kall og oppdrag.

Visitasen inneholder også møter og samtaler med de lokale kirkelige medarbeiderne, hvor også temaer med læremessige implikasjoner naturlig berøres. Tradisjonelt har disse samtalen (i første rekke med prester) ideelt sett hatt en sjelesørgerisk tilnærming. I vår tid vil det nok være en mer kritisk holdning til at den som er ens overordnede også skal gå inn i et sjelesørgerisk rom. Det vil likevel være riktig å si at disse møtene i forbindelse med visitas ikke har som utgangspunkt kontroll, men heller åpne samtaler der utfordringer, også knyttet til lærespørsmål kan drøftes fritt.

5.2.2. Ordinasjon/vigsling

Biskopens læretilsyn med kirkelige medarbeidere foregår ellers i stor grad ved inngangen til kirkelig tjeneste, dvs gjennom ordinasjon/vigsling og ved tilsetting og utstedelse av tjenestebrev (kollas). Av disse er det først og fremst ved ordinasjon at dette ansvaret kommer til uttrykk.

Ordinasjon til prest må etter dagens ordning foretas av en vigslet biskop. I forkant av ordinasjonen skal det være en ordinasjonssamtale, som gir det formelle grunnlaget for å åpne for ordinasjon. Denne samtalen har lang tradisjon, og bygger på den tidligere «bispeeksamen», fra Kristian V's Norske Lov. Det ble lenge opplevd som utifredsstillende at selve ordinasjonssamtalen, som ofte kommer rett i forkant av ordinasjonen, alene skulle bære ansvaret for å godkjenne eller evt. avvise kandidater til prestatjeneste. Bispemøtet innførte derfor i 2002 ordningen «Veien til prestatjeneste», som består av tre samlinger med biskopen, samt stiftspraksis. Men det

er fortsatt ordinasjonssamtalen som gir grunnlag for ordinasjon, og dermed biskopen som tar avgjørelsen om hvorvidt noen skal avvises. Dette skjer svært sjelden.

For de andre stillingskategoriene er det ikke utbygd et tilsvarende apparat. Kateket, diakon og kantor skal vigsles før de tiltrer en fast stilling i kirken, men dette er noe svakere uttrykt i tjenesteordningen enn for prester. Også her skjer vigslingen etter en samtale med biskopen.

5.2.3. Tilsetting og kollas

Tilsetting av prester foregår i dag i bispedømmerådet, hvor biskopen er et nødvendig medlem. Rådet kan ikke fatte vedtak hvis ikke biskopen er til stede, noe som gir biskopen en sentral rolle i tilsettingsprosesser. Biskopen utsteder også et tjenestebrev, tradisjonelt kalt kollas. Kollas kan sies å være en bekreftelse av ordinasjonsfullmaktene, og som sådan en del av biskopens læretilsyn. Kollas har likevel ikke den samme status som ordinasjon, hverken rettslig eller i praksis. Kirkerettslig teori har ikke ansett kollas som et rettslig vilkår for å kunne tiltre en prestestilling, og nektelse av kollas har vist seg å ha liten praktisk betydning for deres tjeneste og status i menigheten. Problemstillingen har særlig oppstått i tilknytning til kvinnelige prester som er tilsatt i bispedømmer der biskopen har vært motstander av prestedtjeneste ved kvinner. Ved et par tilfelle har også en prest vært nektet kollas pga sitt teologiske ståsted. Siste gang kollas ikke ble gitt var i forbindelse med en prest som levde i partnerskap. Også mange institusjonsprester gjør tjeneste uten kollas.

Tilsetting av andre vigslede medarbeidere skjer i kirkelig fellesråd. Biskopen som sådan har dermed ingen rolle i dette, men også for disse gruppene skjer tilsettingen med forbehold om vigsling og at biskopen gir tjenestebrev/kollas (jf tjenesteordningene § 5)

5.3. Bispemøtets læreansvar

Bispemøtet er lovfestet og beskrevet i Kirkeloven § 26:

«Bispemøtet består av samtlige tjenestegjørende biskoper. Bispemøtet virker for samordning av de gjøremål som etter gjeldende regler tilligger biskopene og utfører for øvrig de gjøremål som til enhver tid er pålagt ved bestemmelse av Kongen. Det avgir uttalelse i saker som det blir forelagt av departementet eller Kirkemøtet.

Kongen gir nærmere bestemmelser for møtene.»

Som det fremgår av lovteksten er Bispemøtet først og fremst et samordningsorgan. Møtet kan ikke binde den enkelte biskop i dennes tjeneste. Det gjelder også den enkeltes selvstendige tilsyn med læren. Bispemøtet har likevel i praksis gjennom lang tid hatt en betydelig rolle som læreorgan. Inntil Kirkemøtet ble opprettet i 1984, var Bispemøtet i ulike sammenhenger det øverste samlende organ for Den norske kirke. Uttalelser fra Bispemøtet i ulike spørsmål ble oppfattet som det representative uttrykk kirkens for kirkens mening/lære. Fra 1994 er forholdet mellom Bispemøtet og Kirkemøtet i læresaker regulert i Kirkemøtets forretningsorden § 2-4, tilsvarende Bispemøtets forretningsorden §§ 25-26. Her heter det:

Saker av læremessig karakter forelegges Bispemøtet før behandling i Kirkemøtet. Saker som omhandler kirkens liturgi og salmebok, skal være behandlet i henhold til reglene for saksbehandling i liturgisaker før endelig vedtak om ordninger fattes.

Dersom en tilråding som har minst 2/3 flertall i Bispemøtet, ikke får flertall i Kirkemøtet, sendes saken tilbake til Bispemøtet. Ved annen gangs behandling i Kirkemøtet stilles krav om minst 2/3 flertall dersom vedtaket ikke er i samsvar med Bispemøtets siste tilråding.

Disse bestemmelsene er helt sentrale i forståelsen av hvordan tilretteleggingen av biskopenes rolle i kirkeordningen er i læresaker, vis a vis kirken som helhet. De gir bispembetet en sentral rolle i lærebedømmelsen, både gjennom at Bispemøtet skal uttale seg i forkant av kirkemøtebehandlingen, at det i første runde må være samsvar mellom rådet fra biskopene og endelig vedtak i Kirkemøtet, og endelig at det må være kvalifisert flertall i Kirkemøtet for å overprøve et annen gangs vedtak i Bispemøtet. Samtidig slås det fast at det er Kirkemøtet som i siste instans avgjør hvordan Den norske kirke skal forstå læren.

5.4. Læreansvar i rådsorganene

De ulike rådsorganene, menighetsråd, bispedømmeråd og kirkemøte må sees på som organisatoriske uttrykk for det allmenne prestedømme. I menighetsrådets «formålsparagraf» står det at rådet «skal ha sin oppmerksomhet henvendt på alt som kan nære og vekke det kristelige liv i menigheten, særlig at Guds ord kan bli rikelig forkynt». Tilsvarende formuleringer finnes for bispedømmeråd og kirkemøte. Rådernes læreansvar kan dermed sies i første rekke å legge forholdene best mulig til rette, slik at læren kan utfoldes. I dette må også innlemmes ansvaret trosopplæring, diakoni og hele bredden av det menighetsbyggende arbeid som foregår i forlengelsen av gudstjenestelivet. Rådsorganene medvirker også, på ulike nivå, til tilsetning i kirkelige stillinger, og deltar som sådan i læreansvaret på dette området. Det samme gjelder personalansvaret som er lagt på rådene.

I Kirkelovens § 28 heter det: «De kirkelige møter og råd etter denne lov skal utføre sitt arbeid i lojalitet mot den evangelisk-lutherske lære.» I dette ligger først og fremst en lojalitet mot den lutherske arv, som beskrevet ovenfor. På et mer detaljert plan vil det imidlertid, som det fremgår av nærværende dokument, langt på vei være rådsorganene selv som i siste instans skal være med å bedømme hva som ligger i begrepet «Den evangelisk-lutherske lære». Dette gjelder på en særlig måte Kirkemøtet.

Slik de ulike rådsorganene er sammensatt, representerer de på de ulike plan et samvirke mellom den ordinerte tjenesten og det allmenne prestedømme. Den ordinerte tjenesten (prester og biskoper) har dermed en selvstendig stemme i bedømmelse av læren, samtidig som den er representert i og kan lyde innad i rådene. I de vedtak rådsorganene gjør, vil det imidlertid være oppfattelsen til et flertall av det samlede rådet, inkludert den ordinerte, som kommer til uttrykk.

Kirkemøtet er det øverste representative organ for Den norske kirke, og er etter grunnlovsendringene i 2012 det organ som har siste ord i alle saker som omfatter

kirkens indre liv, herunder også læresaker. Kirkemøtet har dermed overtatt den rollen Kongen tidligere hadde, som autoritativt organ for bedømmelse og forvaltning av Den norske kirkes lære. Som nevnt over har møtet pålagt seg selv et samvirke med Bispemøtet i læresaker, men bare slik at biskopene gir et råd. Det er Kirkemøtet, som uttrykk for kirken som helhet, som tar den endelige avgjørelsen. Hvordan dette skal tilrettelegges forvaltningsmessig med hensyn til saker, spesielt personalsaker, der det er strid om læren, er ennå ikke prøvet og heller ikke fullt ut klarlagt. Det vil derfor drøftes nedenfor.

6. Fortsettelse av lærenemnda?

Den norske kirkes lærenemnd ble opprettet i en situasjon der de statlige myndigheter, d.v.s. Kongen og kirkedepartementet, også hadde et grunnlovsfestet ansvar for å ivareta læresaker i kirken. Det var også en situasjon der kirkedepartementet hadde høstet betydelig kritikk for sin konklusjon i en svært omstridt sak, nemlig Hognestad-saken. Som det vil bli redegjort for under, er det grunn til å anta at denne situasjonen hadde en ikke ubetydelig innvirkning på grunnlagstenkningen for å opprette en lærenemnd, så vel som for sammensetning og arbeidsform.

I dag er situasjonen annerledes. Parallelt med arbeidet for å få en lærenemnd, skjedde utviklingen av kirkens egne organer, først og fremst med opprettelsen av Kirkemøtet i 1984. Etter hvert som Kirkemøtet fant sin form, ble det også tydeligere hvilken rolle det kom til å spille, også i læresaker. Viktige milepæler er her delegasjon av myndighet til Kirkemøtet i 1990 og endringer i Kirkemøtets forretningsorden fra 1994, som bl.a. regulerer forholdet mellom Bispemøtet og Kirkemøtet i læresaker. Den viktigste endringen, sett i sammenheng med den opprinnelige begrunnelsen for Lærenemnda, kom i 2012, da Kongen/departementet bortfalt som kirkestyre. Dermed faller behovet for et eget kirkelig organ som kan være rådgivende for det statlige kirkestyret bort. I virkeligheten skaper overføringen av kirkestyret til en helt ny situasjon forvaltningsmessig. Den nøytralitet og det uttrykte ønske om å ikke ta stilling teologisk, som departementet bygget sin forvaltning på, vil neppe bli videreført. Fremtidig forvaltning i kirken er det grunn til å tro i langt større grad må bygge på de signaler Kirkemøtet og andre kirkelige styringsorganer gir.

Det sentrale spørsmål blir dermed: *Vil det fortsatt være behov for et eget uavhengig organ som skal foreta lærebedømmelse i enkeltsaker, men som ikke skal ha noen del i de eventuelle forvaltningsmessige konsekvenser i saken?*

I en nærmere vurdering av dette spørsmålet kan det være nyttig å dele læresaker inn i to grupper:

1. Personalsaker, knyttet til spørsmål om læreavvik hos enkeltpersoner (evt. en gruppe) i kirken. Det er denne type saker som i første rekke har vært knyttet til behovet for en lærenemnd, og som man i utgangspunktet så for seg ville utgjøre hovedtyngden av Lærenemndas arbeid. Det vil dreie seg om å vurdere hvorvidt en person er læremessig skikket til kirkelig tjeneste, og klager på lærestandpunkter til personer som allerede er det. Hognestad-saken, som utløste opprettelsen av lærenemnda, og Dingstad-saken, som var nemndas første sak, er eksempler på denne typen saker.

2. Saker der det på fritt grunnlag vil være behov for en nærmere definering av læren. Her må liturgiske og økumeniske problemstillinger nevnes spesielt, men det vil antagelig også gjelde kirkelige uttalelser knyttet til trekk i samfunnsutviklingen, og evt. problemer knyttet til denne. Det mest signifikante eksemplet historisk på denne type læreuttalelser er antagelig dokumentet *Kirkens grunn* fra 1942, som var kirkens svar på nazifiseringen av samfunnet. I denne kategorien kommer også lærenemndas andre uttalelse, fra 2006.

Muligens har disse to typer saker forskjellige behov m.h.t. behandlingsform. I personalsaker er det muligens behov for et frittstående organ som behandler lærespørsmålet isolert, uten å trekke forvaltningsmessige konklusjoner. I slike saker vil det også være behov for en raskere avklaring av saksforholdet.

Asheim-utvalget la vekt på at lærebedømmelse er den samlede kirkens sak, og at en bedømmelse av læren derfor må skje i samvirke mellom prest/biskop og lekfolk. Av dette fulgte for utvalget at Bispemøtet ikke burde være beslutningsmyndighet i tungtveiende lærespørsmål som også har forvaltningsmessige konsekvenser: «Å reservere avgjørelsen i lærespørsmål til biskopene alene, innebærer en embetsteologi som sier at i lærespørsmål er kirkens røst lik bispeembetets.»³ På den annen side mener utvalget at heller ikke Kirkemøtet er egnet som organ for å uttale seg om læren, selv om møtets kompetanse ikke trekkes i tvil. Men utvalget mente at det var avgjørende viktig at lærebedømmelsen foregår i en sammenheng som utelukkende er bestemt for dette formålet.⁴ Dette blir begrunnet i at læresaker «som regel» blir reist i forbindelse med en forvaltningssak. Utvalget mente dessuten at Kirkemøtets størrelse og sammensetning ikke egnet seg; at det ble et skjevt forhold mellom biskoper og andre, samt at den teologiske fagkompetansen i for liten grad er til stede.

Som vi har sett, har vurderingen av behovet for et eget læreorgan utviklet seg i etterkant av Asheim-utvalgets utredning. Mens *Samme kirke – ny ordning* fra 2002 ønsket å beholde lærenemnda, ville *Kjent inventar i nytt hus* nedlegge den, og overføre funksjonene til Bispemøtet. Ingen av disse utredningene gir en utfyllende begrunnelse for sitt syn, men sistnevnte fremholder som tidligere nevnt utviklingen av de sentralkirkelige organene og forholdet mellom dem, som har skjedd i etterkant av at lærenemnda ble opprettet. Asheim-utvalgets ønske om å på den ene siden å ivareta biskopenes sentrale rolle i behandling av læresaker, og på den andre siden det helhetlige kirkelige ansvaret for å bedømme læren, synes langt på vei ivarettatt gjennom dagens rollefordeling mellom Bispemøtet og Kirkemøtet. Men utvalgets sterke vektlegging av at det bør være et selvstendig organ som kun konsentrerer seg om lærebedømmelsen, er mindre vektlagt. Hvor avgjørende er dette argumentet? For vurdere dette videre kan det være nyttig å drøfte nærmere lærenemndas virksomhet så langt.

6.1. Drøfting av Lærenemndas funksjon på bakgrunn av virksomheten til nå.

Som nevnt har lærenemnda så langt kun realitetsbehandlet to saker siden opprettelsen i 1987. Det er i seg selv ikke oppsiktsvekkende, snarere i tråd med de signalene Asheim-utvalget gav. Det som imidlertid raskt viser seg, er at det med disse to sakene

³ NOU 1985:21, s.109.

⁴ Ibid s. 97

er vanskelig å se noen klare konsekvenser av nemndas virke. De to sakene faller i hver sin av de to gruppene som er nevnt ovenfor. Dermed blir vurderingsgrunnlaget enda mindre. Saken om prost Dingstad fikk ingen forvaltningsmessige konsekvenser. Asle Dingstad søkte avskjed som prost før det var avklart om departementet på grunnlag av lærenemndas uttalelse ville foreta noen administrative forføyninger, evt. reise avskjedssak mot ham. Dermed er det heller ikke noen avklaring av hvilken rolle nemndas uttalelse ville fått i den videre forvaltningsmessige prosessen.

Det mest interessante med den andre saken er at nemnda her ble delt i to like fraksjoner (10-10). Det er uklart om Asheim-utvalget forutså et slikt resultat. Det ser i hvert fall ikke ut til at det ble drøftet i utredningen. Nå er det nokså tydelig at hensikten med Lærenemnda i første rekke er at den skal kunne gi en faglig basert og tydelig kirkelig forankret uttalelse som kan danne grunnlag for videre forvaltningsmessige tiltak. Dette gir grunn til å spørre hvordan en skal forholde seg videre til en uttalelse i Lærenemnda, når konklusjonen er delt i to like grupper, evt. at det oppstår et stort mindretall. Det er grunn til å tro at også fremtidige læresaker som er omstridt, vil få en tilsvarende delt konklusjon. En pekepinn om dette er konklusjonen fra det samlivsetiske utvalget som ble nedsatt av Bispemøtet 2013. Også her var utvalget i hovedspørsmålet, om samkjønnet ekteskap, delt i et flertall på seks og et mindretall på tre. Dette burde ikke være overraskende. Behov for nærmere utredning vil som oftest komme i teologiske spørsmål som er omstridt, enten det er knyttet til personalsaker eller er reist på fritt grunnlag. Dersom det i utgangspunktet er en bred enighet om et lærespørsmål, f.eks. om barnedåp er gyldig dåp i vår kirke, vil den forvaltningsmessige biten være relativt enkel å håndtere, og det vil antagelig ikke oppstå behov for grundig utredning. Men i de spørsmål hvor det er en betydelig uenighet, vil en læremessig undersøkelse med nokså stor sannsynlighet føre frem til et delt råd. Det er dermed ikke så rimelig å tenke seg at fremtidige avgjørelser i lærenemnda nødvendigvis vil føre til en avklaring i den forstand at nemnda kan gi et klart og tydelig råd. Derimot vil det kunne skje en avklaring på et annet plan, nemlig at premissene for de ulike posisjonene i ulike teologiske stridsspørsmål blir tydeligere klarlagt. En slik avklaring vil også være av verdi, men det vil i mindre grad frita de styrende og forvaltningsmessige organene i kirken for å foreta selvstendige avgjørelser også læremessig. Da snakker vi antagelig også om en annen type organ enn det lærenemnda var ment å være. Lærenemnda er rettet inn mot å gi tydelige råd som oppsummerer kirkens lære i ulike spørsmål. I den grad det med dagens kirkestyre er behov for et eget organ for bedømmelse av læren, vil det antagelig kunne få en litt annen funksjon, som i større grad å utrede premisser og muligens enda mer spesifikt rettet inn mot personalsaker.

6.2. Drøfting av høringen om Veivalg for en fremtidig kirke.

Spørsmål 27 om lærenemnda i Veivalgdokumentet var ett av mange spørsmål, og ble nok ikke oppfattet som et av de mest sentrale. Av de menighetsråd og felleråd som har svart på høringen er det bare snaut 2/3 som har berørt dette spørsmålet. Av dem er det en svak overvekt som følger Kirkerådets konklusjon om å legge ned nemnda. Blant biskoper og bispedømmeråd er tendensen imidlertid helt entydig. Så godt som ingen ønsker å beholde nemnda. Heller ikke noen av de teologiske fakultetene ser i noen stor grad behov for dette. Slik sett er rådet fra kirken i denne saken nokså tydelig. Kommentarene fra flere instanser gir likevel grunn til å drøfte om det kan trengs et bredere sammensatt organ enn Bispemøtet. Flere av høringssvarene er inne på at Bispemøtet i noen saker kan suppleres. Således sier Borg biskop og

bispedømmeråd, etter å ha fastslått at Bispemøtet bør overta lærenemndas funksjon: «Bispemøtet bør, etter nærmere regler, suppleres med slike representanter når den fungerer som lærenemnd.» Dette er en beskrivelse som også kunne passe på sammensettingen av dagens nemnd. Sør-Hålogaland bispedømmeråd mener at det bør utarbeides egne prosedyrer for behandling av læresaker.

Alle de tre fakultetene gir også forslag til prosedyrer for læresaker. Teologisk fakultet trekker frem erfaringene med samlivsetisk utvalg som eksempel på at Bispemøtet kan behandle saker av læremessig karakter. Misjonshøgskolen går et skritt lenger, og foreslår at læremessig rådgivende organ kan nedsettes ved behov av enten Bispemøtet, Kirkemøtet eller Kirkerådet. Det blir ikke nærmere presisert hvilken instans som i så fall er å foretrekke. Derimot er Menighetsfakultetet mer spesifikk, og foreslår konkret at det opprettes en teologisk nemnd for Den norske kirke, oppnevnt av Kirkemøtet. Denne kan i så fall erstatte nåværende Teologisk nemnd, som i dag er organisert under Mellomkirkelig råd, og i utgangspunktet er et organ som skal drøfte teologiske spørsmål knyttet til økumenikk. (I praksis har Teologisk nemnd også vært disponert av Kirkerådet, men dette er ikke formalisert).

Ved nærmere ettersyn viser det seg altså at den klare stemningen for å overlate læresaker til Bispemøtet inneholder flere interessante moderasjoner. Flere instanser foreslår ulike modeller for en styrking av Bispemøtet ved behandling av omfattende og/eller tunge læresaker. MFs forslag skiller seg ut ved at det foreslår utvidelse av et allerede eksisterende organ som også i dag har et arbeidsområde som delvis overlapper lærenemndas mandat, nemlig det som handler om økumeniske spørsmål.

6.3. Oppsummering og mulighetsalternativer

Dagens lærenemnd, slik det er beskrevet i Kirkeloven § 27 har langt på vei mistet sin hovedbegrunnelse, ved at Kongen ikke lenger er kirkestyre. Interne kirkelige organer er nå beslutningstakere i alle saker av læremessig betydning, og det er opprettet et regelverk som på en balansert måte ivaretar hensynet til at både den ordinerte tjeneste ved biskopene får en tung innflytelse og at læresaker i siste instans er et helhetskirkelig ansvar, ved at Kirkemøtet er høyeste organ også i læresaker. Lærenemndas virksomhet så langt viser at nemnda har hatt en begrenset betydning, ikke bare på bakgrunn av det begrensede antall saker som er behandlet, men også fordi det i omstridte teologiske spørsmål kan vise seg meget vanskelig å få en samlet uttalelse fra lærenemnda. Nemndas siste uttalelse «Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken» kan vise seg å bli et treffende eksempel på denne utfordringen, og kan peke på at lærenemnda i sin nåværende form ikke nødvendigvis er det beste virkemidlet for å klarlegge lærespørsmål.

Tendensen i senere års utredninger og høringer har da også vært at Den norske kirkes lærenemnd ikke foreslås videreført, og at lærenemndas oppgaver eventuelt overtas av Bispemøtet. Imidlertid viser høringen i forbindelse med *Veivalg for fremtidig kirkeordning* også at for det første er flertallet for å avvikle lærenemnda ikke så veldig tydelig, og for det andre at blant noen tunge høringsinstanser som vil legge ned dagens ordning, kommer flere alternative forslag. Det kan likevel være nyttig å drøfte alternativer på bakgrunn av den distinksjonen som ovenfor er gjort mellom type læresaker.

Når det gjelder *den andre* av disse gruppene, saker reist på fritt grunnlag for å nærmere definere læren, er det i dag gode rutiner for viktige deler av denne type saker. I liturgisaker reguleres saksbehandlingen av «Regler for saksbehandling i liturgisaker», som foreskriver en faglig behandling i Nemnd for gudstjenesteliv, deretter læremessig behandling fra Bispemøtet, før sakene fremmes for Kirkemøtet. I økumeniske saker fungerer tilsvarende Teologisk nemnd og Mellomkirkelig råd. På disse områdene er det dermed gode rutiner for behandling. I andre lærespørsmål av grunnleggende art, kunne en potensielt tenke seg bruk av lærenemnda, men det er verd å merke seg at siste gangen Bispemøtet behandlet et slikt spørsmål valgte man å ikke bruke nemnda, men i stedet opprette et ad hoc-utvalg. Alt i alt kan det konkluderes med at denne type læresaker er vel ivaretatt også uten en lærenemnd.

Dermed står en tilbake med den første, og potensielt mest brennbare, gruppen saker, nemlig personalsaker knyttet til påstander om læreavvik. Her finnes det i dag ikke andre organ enn lærenemnda utover de vanlige forvaltningsorganene. Foreløpig er det her fortsatt departementet som er øverste myndighet for dem som er statsansatte, og det er ennå ikke fullt ut klarlagt hvordan slike saker vil bli tilrettelagt med en kirkelig arbeidsgiverlinje helt til topps. Mye tyder på at det vil bli opprettet en form for klageorgan som kan fungere som ankeinstans for avgjørelser tatt på lavere nivå (fellesråd og bispedømmerråd). I saker som har læremessige implikasjoner kan det potensielt tenkes behov for en kvalifisert læremessig uttalelse før endelig vedtak fattes. Det kan eventuelt også tenkes at lavere forvaltningsorgan ønsker en slik uttalelse i saker der man er i tvil. Særlig behov for et slikt organ vil det potensielt være dersom en personalsak knyttet til en biskop har læremessige implikasjoner. (Dersom man skal ha et slikt læreorgan må dette selv ta stilling til om saker som fremmes er av tilstrekkelig prinsipiell og vidtrekkende betydning til at organet skal behandle det særskilt.)

Alt i alt er det altså ikke gitt at det er behov for et eget læreorgan for Den norske kirke. Dersom et slikt organ likevel videreføres, vil det kunne få en funksjon som er mer spesifikt spisset inn mot personalsaker enn dagens lærenemnd. Hvilken form skal et slikt organ ha? Utfra høringsssvarene og en generell vurdering, tegner det seg ut tre mulige varianter av et læreorgan:

1. Bispemøtet fungerer som formelt læreorgan. I saker der Bispemøtet behandler en læreklage, bør representanter for den klagen gjelder ha anledning til å følge forhandlingene, evt. med talerett.

Denne varianten er mest i tråd med de signaler som er kommet fra flertallet i Kirkerådet og fra flertallet av høringsinstansene. Det vil også være den administrativt enkleste måten å ivareta en lærenemnd. Samtidig vil det ved personalsaker kunne henvises til et eget organ for lærebedømmelse i de tilfeller der det kunne være aktuelt. En mulig ulempe kunne være at Bispemøtet vil kunne være tett på saken også før den blir behandlet som en lærenemndsak, og at det i et tilfelle av læreklage mot en biskop vil kunne oppleves som at det i mindre grad vil være et frittstående organ som behandler saken.

2. Bispemøtet, i de tilfeller det fungerer som læreorgan, blir supplert med fagpersoner, evt. andre, som er valgt ut av Bispemøtet selv, eller av andre. Her er det flere mulige varianter. En slik modell vil ligne på dagens lærenemnd, men

med færre medlemmer. En mulighet er at de eksterne begrenser seg til teologiske sakkyndige, oppnevnt av lærestedene.

Denne varianten er et svar på forslag fra flere av høringsinstansene, om at Bispemøtet i læresaker kunne suppleres av fagteologer. Også denne ordningen vil gi begrenset økning i administrasjon, den vil forsterke Bispemøtets fagteologiske kompetanse og den vil sikre en reell og/eller opplevd balanse i teologiske vurderinger.

3. Den norske kirke oppretter et Teologisk råd for Den norske kirke, som også kan behandle lærespørsmål knyttet til personalsaker. Et slikt teologisk råd kan bestå av et visst antall biskoper, i tillegg til teologisk ekspertise og evt. valgte lekfolk. Menighetsfakultets forslag er fire biskoper, fire teologisk sakkyndige og fire lekfolk. Antagelig er det mest naturlig at Kirkemøtet oppnevner et slikt råd. Dersom det opprettes et teologisk råd i denne formen, vil det være et organ med mindre formell tyngde. Det ville potensielt også – i tillegg til personalsaker – kunne behandle spørsmål med læremessige implikasjoner, også dersom de er mindre vidtrekkende enn det som er føringen for dagen lærenemnd.

Et slikt lettere organ er også svar på noen høringsinstansers etterspørring av et særorgan for læresaker, og særlig Menighetsfakultetets innspill i høringen. Et teologisk råd vil også gi en større avstand fra både den enkelte biskop og Bispemøtet, og vil dermed gi større uavhengighet for disse. Fordelen med et stående fagorgan i lærespørsmål, i motsetning til en gruppe som opprettes kun knyttet til en enkeltsak, er at det antagelig vil gjøre det lettere å raskt finne en god arbeidsform. Uansett vil uttalelser fra et læreorgan måtte ha en rådgivende funksjon, spesielt hvis uttalelsen inneholder dissenser.

Den viktigste motforestillingen mot å opprette Teologisk råd for Den norske kirke er at behovet for et slikt organ er svært usikkert. Antall personalsaker som har læremessige implikasjoner er svært lavt, og selv om det kan være nyttig for Bispemøtet og Kirkerådet å ha en fagkomité for lærespørsmål, er det usikkert om saksmengden rettferdiggjør et organ på dette nivået.

Vedlagt finnes forslag til regelverk knyttet til de tre alternativene.

Høringsspørsmål

Dersom det fortsatt skal være et læreorgan for Den norske kirke, hvilken modell virker mest tjenlig:

- a. Læreorganet består av Bispemøtet.
- b. Læreorganet består av Bispemøtet forsterket med noen eksterne medlemmer
- c. Læresaker blir behandlet i Teologisk råd for Den norske kirke
- d. Andre modeller